

Convergentie en divergentie in de standaardtaal: het stripverhaal Suske en Wiske als casus

GERT MEESTERS*

Abstract

This article is set in the context of a recent new research interest in the development of Standard Dutch in the Dutch speaking part of Belgium. It takes a comic book series, *Suske and Wiske*, as its material to find out how the Belgian and Dutch instances of Dutch have developed in relation to one another. In the first part, Belgian and Dutch editions of the comic book between 1953 and 1963 are compared. The quantity of the alterations from one version to another, as well as the evolution within those quantities and the different evolution in different language components all form part of the research. In the second part, the evolution of the original Belgian version from 1955 to 1995 is given attention.

1 Inleiding

De laatste jaren is onderzoek naar de ontwikkeling van de standaardtaal in Vlaanderen en Nederland, na een relatieve stilte, weer actueel. Het hier voorgestelde onderzoek is voornamelijk geïnspireerd door Geeraerts, Grondelaers en Speelman (GGS) (1997), en wil er een aanvulling bij zijn. In de genoemde studie ontwikkelen GGS een nieuwe methode om convergentie en divergentie op het gebied van de woordenschat te meten. Ze concluderen uit hun onderzoek dat tussen 1950 en 1990 op het niveau van de standaardtaal een duidelijke convergentie van het Belgische en Nederlandse Nederlands te zien is, die volledig op het conto te schrijven is van ontwikkelingen binnen het Belgische Nederlands. De bedoeling van dit onderzoek is om de conclusies van GGS te toetsen aan taalmateriaal uit de stripverhalenreeks *Suske en Wiske* en om het onderzoeksdomein verkennend uit te breiden naar andere taalcomponenten. In §2 wordt de bruikbaarheid van het materiaal besproken; in §3 wordt kort ingegaan op de methode van GGS en de aanpassingen die nodig zijn voor het specifieke corpus. §4 behandelt het concrete opzet en de resultaten van het onderzoek, dat in een interlinguale en een intralinguale component uiteen valt. De conclusies worden gepresenteerd in een afsluitende 5e paragraaf.

* Contactadres van de auteur: Departement Linguïstiek, Postbus 33, 3000 Leuven, België. E-mail: gert.meesters@arts.kuleuven.ac.be. Ik dank B. Verheij omdat hij zeldzame Nederlandse uitgaven ter beschikking stelde voor het onderzoek. W. Smedts, H. Smessaert, D. Speelman, S. Van Pelt en S. Goeminne leverden commentaar bij een eerdere versie van dit artikel. Ik ben hen daarvoor zeer erkentelijk, maar ze zijn natuurlijk op geen enkele wijze verantwoordelijk voor eventuele overgebleven gebreken. Ten slotte dank ik ook de anonieme reviewers voor hun suggesties.

2 De externe taalgeschiedenis van Suske en Wiske

De publicatiegeschiedenis van de stripreeks Suske en Wiske is interessant vanuit taalkundig perspectief. Het stripverhaal, gecreëerd door de Vlaming Willy Vandersteen, begon als een feuilleton in de Vlaamse krant De Nieuwe Standaard in 1945. In 1953 besloot de uitgeverij om naast de albumuitgave van de oorspronkelijke (soms licht aangepaste) krantenversie ook een speciale albumversie voor de Nederlandse markt uit te brengen. Naast enkele wijzigingen in tekeningen en culturele referenties verschilde de Nederlandse versie vooral van de Vlaamse door een grondig aangepast taalgebruik. Tot 1964 bleven van de meeste verhalen twee versies verschijnen. Vanaf het verhaal *De nerveuze Nerviërs* van dat jaar werd nog maar één versie uitgegeven voor het hele Nederlandse taalgebied (cf. De Ryck 1994:89). De concrete unificatie gebeurt op een expliciete wijze: het personage tante Sidonie verklaart aan de andere hoofdpersonages tijdens een verhaalinleidende picknick: "[...] van nu af spreken wij beschaafd Nederlands en daarom wil ik voortaan Sidonia heten". In tabel 1 wordt de publicatiegeschiedenis overzichtelijk voorgesteld.

periode	uitgavebeleid
1947-1953	één albumversie
1953-1964	twee albumversies: één voor Vlaanderen en één voor Nederland
1964-nu	één albumversie voor Vlaanderen en Nederland

Tabel 1: uitgavebeleid van Suske en Wiske van 1947 tot nu.

Door de uitgesproken commerciële bedoeling van de strip kunnen de aanpassingen op taalgebied worden gezien als een vrijwillige aanpassing aan de taalattitudes van het publiek. De Nederlandse versie is duidelijk bedoeld om Nederlandse kopers te lokken, wat uiteindelijk pas in de jaren zeventig echt lukte, en uit de unificatie blijkt de toenemende taalpolitieke ijver in het Zuiden om te convergeren met het Noorden van het taalgebied. Zoals uit bovenstaand citaat uit de stripreeks blijkt, werd de voordien gehanteerde supra-regionale taal van de strip niet meer als "beschaafd" beschouwd.

Uit de publicatiegeschiedenis kunnen de onderzoeksvragen voor de rest van dit artikel worden afgeleid. In §4.1 wordt een antwoord verwacht op de volgende vragen. Hoe verschillend waren de Nederlandse en de Vlaamse variant van de standaardtaal in dit stripverhaal tussen 1953 en 1964? Groeiden ze onder invloed van taalzuiveraars naar elkaar toe? Als die convergentie plaats heeft, welke verschillen verdwijnen dan sneller en welke blijven hardnekkiger? In §4.2 onderzoek ik hoe het taalgebruik in de oorspronkelijke strip zich door de jaren verhoudt tot de Nederlandse norm. Waarschijnlijk wordt de convergentie uit GGS (1997) in dit artikel bevestigd, maar het is ook de bedoeling om na te gaan wanneer en in welke mate die convergentie zich heeft gemanifesteerd. Maar eerst wordt de methodologische achtergrond van dit onderzoek geschetst.

3 Methodologische uitgangspunten

GGS (1997:49-56) vertrekken van zes methodologische uitgangspunten, die hier voor alle duidelijkheid beknopt worden weergegeven. Ten eerste wordt de taalvariatie onderzocht vanuit een onomasiologisch perspectief. Verschillende benamingen voor hetzelfde concept staan dus centraal. Ten tweede is spontaan tot stand gekomen taalgebruik het belangrijkste onderzoeksobject. De onderzochte onomasiologische variatie blijft, ten derde, niet beperkt tot bekende variatiegevoelige woorden, d.w.z. woorden waarvan bekend is dat ze in Noord en Zuid verschillen, zoals *jurk/kleed*. Ten vierde worden taalattitudes gekoppeld aan de individuele kennis van informanten. Ten vijfde kan een beoordeling van de Belgische situatie slechts plaatshebben na vergelijking met equivalente Nederlandse gegevens. Ten zesde en ten slotte houden GGS rekening met de mogelijke verschillende tussenniveaus tussen standaardtaal en dialect. Die zes premissen worden geconcretiseerd in een onderzoek van twee woordvelden (voetbal en kleding), met veel nadruk op de kwantificatie van de mate van verschil. Als precies meetinstrument worden diverse uniformiteitsmaten ontwikkeld (GGS 1997:56-86).

Ik bespreek nu in de hierboven weergegeven volgorde de methodologische overeenkomsten en verschillen met GGS (1997). De eventuele verschillen worden vooral veroorzaakt door de aard van het gebruikte corpusmateriaal. Net zoals GGS (1997) concentreert dit onderzoek zich hoofdzakelijk op onomasiologische variatie (eerste premisse). Enkele andere, niet-lexicale vormen van variatie komen ter sprake, maar ze vormen niet de kern van het onderzoek. De nadruk ligt ten tweede net zoals in GGS (1997) op spontaan tot stand gekomen taalgebruik, niet op enquêtemateriaal. Daarbij moet worden vermeld dat de spontaniteit van een deel van het materiaal onzeker is. De versies van de verhalen die speciaal voor Nederland werden aangepast, bestaan in hertalingen van de oorspronkelijke tekst, waardoor zeer waarschijnlijk *monitoring* (cf. GGS 1997:52-53) een rol heeft gespeeld. Met andere woorden: omdat de hertaler bewust bezig is met de verwoording, kan de Nederlands Nederlandse versie er anders uitzien dan wanneer de twee versies onafhankelijk van elkaar zouden zijn ontstaan. Enerzijds zou de hertaler door een overdreven ijver alle exogene elementen kunnen weren; anderzijds houdt een brontekst ook een drempel in, waardoor de hertaler misschien niet alles aanpast dat niet overeenkomt met zijn eigen norm. Het Nederlandse materiaal is dus weliswaar zeer waardevol voor dit onderzoek, maar mag niet op dezelfde manier worden bekeken als het Nederlandse materiaal in GGS, omdat er bij Suske en Wiske duidelijk sprake is van een brontekst met een bewuste hertaling. Het voorgaande caveat heeft uiteraard enkel betrekking op het gedeelte van dit onderzoek waarbij het hertaalde materiaal wordt gebruikt (cf. §4.1). Zoals in tabel 1 duidelijk werd gemaakt, bestaat er slechts voor een periode van iets langer dan tien jaar een aparte Nederlandse versie van Suske en Wiske.

Omdat hele stukken van verhalen als vergelijkingsmateriaal dienen, komen ten derde niet alleen bekende variatiegevoelige woorden in aanmerking voor onderzoek. Een van de kwantitatieve vragen waarop dit onderzoek een verkennend antwoord wil geven, is juist hoe verschillend de twee varianten zijn en geweest zijn. Een vergelijking van de onderzoeksresultaten met de attitudes van informanten (vierde premisse) gebeurt hier niet, wegens het kleine aantal mogelijke informanten. Uiteraard worden, ten vijfde, wel verge-

beter definiëren in een bepaald aantal bladzijden dan in een bepaald aantal woorden. Voor dit onderzoek werd het aantal bladzijden van de aanhef vrij willekeurig op tien gezet. Of er veel of weinig woorden in die tien bladzijden staan, heeft niet zo veel belang. Met statistische hulpmiddelen worden de cijfers per album of per periode toch vergelijkbaar.

Per meetpunt waren drie verhalen nodig om een verhaalthema-onafhankelijke en toch voldoende grote verzameling taalmateriaal te verkrijgen.

4.1 Interlinguaal

Voor het interlinguale gedeelte zijn de volgende vragen van belang. Hoe groot is het verschil tussen de Belgische en de Nederlandse versie? Groeit de Belgische versie onder invloed van propaganda voor de Nederlandse norm naar de Nederlandse variant toe? En zijn er wijzigingen in de proportionele verhoudingen van de verschillende soorten verschillen als het begin van de periode met het einde van de periode wordt vergeleken?

Bij de keuze van de verhalen werd rekening gehouden met de beschikbaarheid van de boeken. Ook werd erop gelet dat de Belgische en de Nederlandse versie snel genoeg op elkaar volgden, om de tijd geen storende variabele te laten worden. Als vuistregel werd daarbij in acht genomen dat er niet meer dan twee jaar tussen de verschijning van de Belgische versie in de krant en de albumpublicatie van de Nederlandse versie mocht liggen.

Om de vraag over de grootte van het verschil te kunnen beantwoorden, zijn alle verschillen in de geselecteerde albums rond 1955 en rond 1961 (de jaartallen zijn bij benadering juist en vooral als label gekozen) geïnventariseerd en is de som per album vergeleken met het aantal onderzochte woorden in datzelfde album. Enkel wijzigingen die absoluut zeker niet door taalverschillen tussen Belgisch en Nederlands veroorzaakt waren, werden buiten beschouwing gelaten: aanpassingen van de nationale actualiteit ("we zijn hier niet in Tielt, zulle" wordt "niet allemaal tegelijk"), culturele en geografische aanpassingen (*Mathil* wordt *Tilly*, *Oostende* wordt *Hoek-van-Holland*), vertalingen van voor Nederlanders blijkbaar moeilijker geachte Franse woordgroepen ("pour cela", gezegd tegen Franse musketiers, wordt "daarvoor"), verkortingen van de tekst onder invloed van plaatsgebrek en complementaire verlengingen. Het resultaat van het resterende telwerk staat in tabel 2.

titel van het verhaal + jaar van de eerste publicatie	n wijzigingen	n woorden	%
De dolle musketiers (1953)	234	1719	14
De knokkersburcht (1953)	259	1749	15
De speelgoedzaaiër (1954)	306	2055	15
totaal rond 1955	799	5523	14
De zingende zwammen (1960)	210	1314	16
De wolkeneters (1960)	158	1495	11
Het rijmende paard (1963)	068	1110	06
totaal rond 1961	436	3919	11

Tabel 2: aantal verschillen tussen de Belgische en de Nederlandse versie van *Suske en Wiske* rond 1955(boven) en rond 1961 (beneden), opgesplitst per onderzocht verhaal.

Tabel 2 toont in de eerste kolom de titels van de verhalen (in chronologische volgorde) waaruit de eerste tien pagina's werden onderzocht, en in kolom twee het aantal wijzigingen tussen de oorspronkelijke Belgische versie en de Nederlandse albumuitgave (tokens, geen types). In de derde kolom staat het aantal woorden dat in totaal op de eerste tien bladzijden van de Belgische versie van de gekozen albums voorkomt; de vierde kolom presenteert het percentage van de wijzigingen ten opzichte van het aantal woorden.

Bij de interpretatie van tabel 2 is enige voorzichtigheid geboden. Het percentage geeft weer hoeveel wijzigingen aangetroffen werden per honderd woorden. De wijziging kan zowel op lexicaal niveau als op morfologisch niveau als op idiomatisch of syntactisch niveau hebben plaatsgevonden, en met één wijziging van een uitdrukking kan tegelijk ook het persoonlijk voornaamwoord aangepast zijn, om maar een voorbeeld te geven. De aanpassing van *een proper lampetkom* tot *een zuivere lampetkan* leidt bijvoorbeeld tot drie geregistreerde verschillen (*proper/zuiver*, *lampetkom/lampetkan* en de verbuiging van het adjectief). Het is dus niet zo dat in *Het rijmende paard* bijvoorbeeld zes woorden per honderd woorden werden aangepast.

Bij het doornemen van de verschillen in het corpus valt op dat een groot gedeelte van de in tabel 2 geregistreerde wijzigingen toe te schrijven is aan in de literatuur beschreven verschillen tussen Belgisch en Nederlands Nederlands, zoals *stillekens/stiekum*, *gaarne/graag*, *rap/vlug*, *vangen/raaskallen*,... Maar niet alle wijzigingen kunnen op het eerste gezicht als instanties van een verschil tussen Belgisch en Nederlands Nederlands worden beschouwd. Wat moeten we bijvoorbeeld denken van een vervanging van *hoe* door *op welke wijze* of van *belandde* door *terecht kwam*?

Vooraf bij de lexicale wijzigingen is het precieze statuut van een wijziging (Nederlands-Belgisch of niet) vaak onzeker. Een wijziging kan bijvoorbeeld ook aan een verschillende registerkeuze toe te schrijven zijn. Moest de Nederlandse versie misschien in een iets verhevener register worden herschreven? In §3 werd ook al de hertaalproblematiek geschetst, die op het eerste gezicht vrij willekeurige wijzigingen kan veroorzaken. De aantallen in tabel 2 geven dus eerder een maximaal verschil dan een precies verschil aan. Toch hebben die register- of hertalingswijzigingen misschien op een minder voor de hand liggende manier te maken met Nederlands-Belgische verschillen: ze illustreren mogelijk verschillen in het zogenaamde onomasiologische profiel voor het concept in kwestie. GGS (1997:7) gebruiken de term onomasiologisch profiel om aan te geven dat voor een bepaald concept verschillende woorden in verschillende mate gebruikt worden. Een Nederlands-Belgisch verschil is meestal geen wel-nietverschil (voorbeeld: *ge* als persoonlijk voornaamwoord in België en *je* in Nederland), maar een meer-minderverschil (hypothetisch voorbeeld: in België 50% *rap*, 40% *vlug* en 10% *snel*; in Nederland 5% *rap*, 35% *vlug* en 60% *snel*). Dat soort meer-minderverschillen is veel minder onderzocht. Daarom is het zo belangrijk om niet enkel bekende variatiegevoelige items te onderzoeken, maar open te staan voor nieuwe Nederlands-Belgische verschillen (cf. §3).

Een aantal van de (vooral lexicale) wijzigingen die in tabel 2 opgeteld zijn, kunnen een indicatie vormen voor minder bekende meer-minderverschillen. Natuurlijk komen verschillen in onomasiologische profielen tussen België en Nederland in deze inventaris van wijzigingen niet volledig aan het licht, want door een wijziging wordt enkel gesuggereerd dat het onomasiologische profiel anders kan zijn, maar wordt niet aangege-

ven welke precies de verschillen tussen de profielen zijn. Als *ploeg* wordt vervangen door *club*, dan weten we niet of die vervanging in 5, 20 of 100% van de gevallen zou gebeuren. Voor *doch/maar* is het vervangingspercentage zeker geen 100, want *doch* blijft soms gewoon staan. Maar ook hier is het onmogelijk om uit het corpus een betrouwbaar onomasiologisch profiel te distilleren.

Een en ander betekent dat het in tabel 2 geregistreerde maximale verschil ondanks het noodzakelijke voorbehoud dat hierboven gemaakt is, dicht bij het werkelijke verschil kan liggen, maar dat uitsluitel over het statuut van wijzigingen als *bedreiging/dreigement* of *heel/zeer* niet voor de hand ligt. Met andere woorden: het is terecht om uit de tabel af te leiden dat het verschil tussen het Belgische en het Nederlandse Nederlands rond 1955 zich in het corpus manifesteert in de vorm van 14 aanpassingen per 100 woorden. Maar het precieze aantal aanpassingen als gevolg van het verschil tussen de taalvarianten zou ook 10 of 12 per 100 woorden kunnen zijn. Zolang de verschillen – ook in onomasiologische profielen – tussen beide varianten van het Nederlands niet heel precies bekend zijn, kan het verschil kwantitatief niet nauwkeuriger worden bepaald. Dat mogelijk wijzigingen in de tabel zijn opgenomen die niets met verschillen tussen de varianten te maken hebben, heeft gelukkig geen noemenswaardige consequenties voor de rest van het onderzoek. Het lijkt immers veilig om ervan uit te gaan dat het aantal wijzigingen dat geen gevolg is van de verschillen tussen beide varianten, constant blijft.

Uit tabel 2 kunnen we dus ook enkele eenduidige conclusies trekken. Tussen ruwweg 1955 en 1961 daalt het aantal wijzigingen – en dus naar we aannemen de Belgisch-Nederlands getinte verschillen – in het corpus hoogstsignificants ($p < 0.01$ bij een chikwadrant-test). De convergentie lijkt vooral plaats te vinden vanaf 1960 (publicatiedatum van *De wolkeneters* en *De zingende zwammen*) en lijkt al flink doorgezet te zijn in 1963 (*Het rijmende paard*). Jammer genoeg was *Het rijmende paard* het enige album uit de periode 1961-1964 dat voor dit onderzoek kon worden gebruikt. Daardoor is niet uit te maken of de sterke daling van het aantal wijzigingen in *Het rijmende paard* een illustratie is van een geleidelijke convergentie tussen 1960 en 1964 of van een radicale verandering met het oog op de definitieve unificatie van 1964 (cf. §2).

In elk geval lijkt de bevinding over het tijdstip waarop de convergentie merkbaar wordt, een precisering in te houden van GGS (1997:131-137), waarin werd aangetoond dat de invloed van taalzuiveringsliteratuur een invloed had op interne veranderingen in het Belgische Nederlands, vooral tussen 1950 en 1970. Omdat, zoals gezegd, GGS (1997) ook aantoonde dat de convergentie toe te schrijven is aan interne veranderingen in het Belgische Nederlands, is het niet onaannemelijk dat meer bepaald in het begin van de jaren zestig door het toenemende belang van taalzuivering in de Vlaamse media (ook in de kranten waarin Suske en Wiske werd gepubliceerd), de convergentie werd ingezet of versneld.

Om na te gaan of bepaalde taalelementen sneller convergeerden dan andere, heb ik de wijzigingen in acht verschillende categorieën ondergebracht. De categorieën werden onder andere gekozen op basis van Van Bree (1990), die het verschil tussen inhoudswoorden en functiewoorden aanbrengt. De eerste vijf klassen zijn lexicale onderverdelingen. De inhoudswoorden zitten in klasse 1: substantieven, adjectieven, (zelfstandige) werkwoorden, maar ook bijwoorden van plaats en tijd, die bij Van Bree nog een aparte plaats innemen. Omdat de zogenaamde schakeringspartikels (*dan, toch, maar, eens* cf. ANS

(1997:457)) niet altijd ondubbelzinnig van die bijwoorden te onderscheiden zijn, heb ik ze gemakshalve ook in klasse 1 ondergebracht. Typische wijzigingen in deze klasse zijn bijvoorbeeld *uitleg/poespas, beraadslagen/overleggen, bestatigen/bemerken, haast (adj.)/vlug*. Uitdrukkingen zijn ondergebracht in de tweede klasse. "Ik heb gedaan" wordt bijvoorbeeld "Ik ben klaar" of "'t Is klaar" wordt "Klaar is Kees". De derde klasse bevat interjecties en zogenaamde tags: zinstoevoegingen van het type *hoor, hè, kijk*, maar ook krachttermen, die onder andere uit eufemistische overwegingen vaak werden aangepast (Devlieger (1991:114;118)). Daarom verandert bijvoorbeeld *verdorie* in *nou, moe*. De vierde klasse brengt de wijzigingen samen van functiewoorden: voorzetsels, voegwoorden, voornaamwoorden (behalve de persoonlijke) en lidwoorden. De wijzigingen in de persoonlijke voornaamwoorden zitten in de laatste lexicale klasse. Dat type voornaamwoorden is apart gehouden omdat de gij-vormen algemeen bij de duidelijkste exponenten van het Belgische Nederlands worden gerekend.

Klasse 6 bundelt de syntactische fenomenen, zoals verschillen in hulpwerkwoord of woordvolgorde ("geweest zijn" verandert in "zijn geweest"), en alternanties tussen prepositionele en nominale groepen. Morfologische verschillen, bijvoorbeeld in de diminutiefvormen, de vervoeging van het werkwoord of de verbuiging van het adjectief zijn samengebracht in klasse 7. Al de overige verschillen, die meestal met spelling en/of register te maken hebben (bijv. *goeie/goede, meneer/mijnheer*), zijn samengeteld in klasse 8. Het resultaat van de opsplitsingsoperatie is te zien in tabel 3.

klasse	1955	%	1961	%	p-waarde
1: inhoudswoorden	307	38	140	32	0.112
2: uitdrukkingen	79	10	42	10	
3: interjecties	106	13	42	10	0.085
4: functiewoorden	66	8	36	8	
5: pers. vnw.	81	10	58	13	0.110
6: syntaxis	91	11	63	14	0.129
7: morfologie	60	8	39	9	0.400
8: rest	9	1	16	4	0.004
totaal wijzigingen	799	100	436	100	
totaal onderzochte woorden	5523		3919		

Tabel 3: verschillen tussen de Belgische en de Nederlandse versie van Suske en Wiske in 1955 en 1961, opgesplitst in acht klassen.

Tabel 3 geeft zowel voor 1955 als voor 1961 de verdeling aan van het totale aantal wijzigingen, nl. respectievelijk 799 en 436, over de acht klassen. De laatste kolom bevat de p-waarde bij een chikwadraattest, als het percentage van de klasse ten opzichte van het totaal dat tussen 1955 en 1961 gewijzigd is.

Om er zeker van te zijn dat een bepaalde klasse sneller of trager convergeert, moet er een significant verschil zijn tussen de proporties van die klasse in 1955 en 1961. Als de proportie significant stijgt, convergeert het in die klasse ondergebrachte materiaal trager

dan het onderzochte taal materiaal als geheel, of convergeert het misschien zelfs helemaal niet. Als de proportie daarentegen significant daalt, ontwikkelt de besproken klasse zich sneller in de richting van het Nederlandse Nederlands dan het geheel. Als er geen verschil is, dan convergeert die klasse even intens als het hele taalgebruik convergeert.

Vreemd genoeg is de enige klasse met een hoogstsignificants verschil ($p < 0.01$) de restklasse 8. De significantie lijkt enerzijds te maken te hebben met twee alternanties (*ze/haar* en *me/mij*) in één album (*De zingende zwammen*: 6 van de 16), en anderzijds met de kleine absolute aantallen. Waarschijnlijk zat deze klasse al op een minimaal niveau, waardoor ze in 1961 significant, maar toch niet veelbetekenend is aangegroeid. Bovendien is statistische significantie enkel waardevol als de klasse coherent is samengesteld, wat bij een restcategorie natuurlijk niet erg evident is.

Vier klassen hebben een p-waarde die dicht bij de grens van de tendens of gematigde significantie ligt: klasse 1, 3, 5 en 6. De enige ontwikkeling die volgens een strikte toepassing significant is ($p < 0.1$), is de daling van de wijzigingen in interjecties/tags (klasse 3). Ook de wijzigingen van inhoudswoorden (klasse 1) gaan sterker achteruit dan gemiddeld. De relatief sterke achteruitgang van beide klassen kan worden verklaard door het succes van taalzuivering. De klassieke taalzuivering heeft zich op de 'zeg niet, zeg wel'-adviezen geconcentreerd. Inhoudswoorden en bepaalde interjecties (*zulle, zie, ...*) zijn efficiënt in die formule te integreren. Bovendien maakt Van Bree (1990) zijn onderscheid tussen inhoudswoorden en functiewoorden vooral op basis van hoe bewust een taalgebruiker zich ervan is dat hij een woord gebruikt. Inhoudswoorden worden bewuster gebruikt dan functiewoorden, en zijn ook om die reden een gemakkelijker doelwit voor taalzuiveraars. Het is opmerkelijk dat de uitdrukkingen (klasse 2) niet meedoen aan de relatief sterkere dalende tendens. Is dat toe te schrijven aan het feit dat het om grotere taalkundige eenheden gaat, of aan het ontbreken van een goed alternatief? Het lijkt moeilijk om bijvoorbeeld *de kat komt op het koord* te weren, als *daar heb je de poppen aan het dansen* niet helemaal dezelfde betekenis heeft. In de Nederlandse versie koos men in dit geval dan maar voor de voorzichtige hertaling "het is te laat". De meest waarschijnlijke verklaring voor het achterblijven van de uitdrukkingen lijkt me dat de taalzuivering zich meer op woorden dan op uitdrukkingen heeft geconcentreerd.

Behalve de restklasse 8, lijken nog twee klassen minder snel te convergeren dan het taalgebruik in het corpus als geheel: 5 en 6. De tragere convergentie van de syntactische klasse 6 lijkt in het licht van het voorgaande logisch, omdat syntactische verschillen nog minder snel worden opgemerkt door de taalgebruiker. Klasse 5 convergeert zelfs helemaal niet, al kan dat enkel worden afgeleid uit een bestudering van het materiaal, en niet uit tabel 3: de jij-vorm blijft helemaal afwezig uit de oorspronkelijke Belgische versie. De gij-vorm is zo – niet verrassend – het meest resistente Belgisch Nederlandse element.

Klasse 7 krijgt een p-waarde van 0.4, wat aangeeft dat er geen bewezen verschil is tussen de convergentie van het taalgebruik in het algemeen, en de convergentie van de morfologie.

Samengevat blijkt uit het vergelijkende onderzoek van de Belgische en de Nederlandse uitgaves dat er tussen halverwege de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig sprake is van een significante convergentie, die we met GGS (1997) kunnen toeschrijven aan

ontwikkelingen in de Belgische versie. Vooral interjecties en inhoudswoorden convergeren snel, terwijl syntactische fenomenen en persoonlijke voornaamwoorden achterblijven op de ontwikkeling.

4.2 Intralinguaal

Na de twee synchrone onderzoeken (1955 en 1961) en hun onderlinge vergelijking, probeer ik in dit gedeelte na te gaan of de convergentie zich intern voortzet op latere momenten. Voor dit onderzoek zijn telkens de eerste tien pagina's genomen van drie oorspronkelijke uitgaves van Suske en Wiske op drie verschillende tijdstippen (1955, 1975 en 1995). Die tijdstippen werden gekozen om de ontwikkeling van het moment waarop de strip nog maar pas in het hele taalgebied werd verspreid tot heden te kunnen onderzoeken. Een bijkomend voordeel van de drie ijkpunten 1955, 1975 en 1995 is dat de eventueel storende variabele 'auteur' wordt uitgeschakeld: op elk moment is een andere auteur verantwoordelijk voor de verhalen. De constante factor op taalgebied is de uitgeverij, die de tekst door een corrector laat nakijken.

Bij gebrek aan vergelijkbaar taalmateriaal uit Nederland werd de Grote Van Dale als gezaghebbend, labelend woordenboek de scheidsrechtersrol toegewezen over het eventueel Belgisch Nederlandse karakter van aangetroffen taalelementen.

Natuurlijk is de Grote Van Dale als meetinstrument *in se* beperkt. Ten eerste is er vanzelfsprekend vooral lexicale informatie over woorden in opgenomen, en vallen dus alle syntactische of morfologische eigenaardigheden al bij voorbaat door de mazen van het net. Om de ontwikkeling te kunnen ontdekken, is dat volgens de gegevens in tabel 3 niet zo erg. De niet-lexicale wijzigingen behelzen daarin immers maximum 27% van het totale aantal wijzigingen. Ten tweede streeft een woordenboek als de Grote Van Dale geen volledigheid na bij het opnemen van regionaal gemarkeerde woordenschat. Een aantal duidelijk gemarkeerde woorden is daardoor dus buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek: *efkens, in form, aflappen, ...*. Ten derde reageert een woordenboek noodzakelijk met wat vertraging op taalverandering.

Voor de doelstelling van dit onderzoek is de Grote Van Dale als meetinstrument misschien niet verfijnd te noemen, maar voorlopig voldoende. Het gaat er immers deze keer niet om een zo precies mogelijk idee van de omvang van de verschillen te krijgen, maar wel om de ontwikkeling uit de gegevens te kunnen aflezen. Het aantal gevallen dat dan als verschillend van de Nederlands Nederlandse standaardtaal wordt geïnventariseerd is een soort minimaal verschil tussen de originele versie en de Nederlandse versie van het materiaal, als die zou bestaan. De getallen hebben weinig waarde op zichzelf, en dienen vooral als barometer. We gaan er dus met andere woorden van uit dat de verhouding van de werkelijke verschillen tot de in Van Dale geregistreerde verschillen constant blijft.

Om rekening te kunnen houden met de eventuele verandering in houding tegenover bepaalde Belgische woorden, zoals de Grote Van Dale die registreert, werd voor elk tijdstip de corresponderende editie van Van Dale gebruikt, d.i. de editie die (in theorie) ook voor de auteurs beschikbaar was (resp. de 7e, de 9e en de 12e). Achteraf bleek er zeer weinig verschil te zijn in de regionale markering van de opgezochte woorden in de verschillende edities. Wel veranderde het specifieke label (Zuidn., gew., in Belg.), maar de toekenning van een regionaal of integendeel geografisch neutraal karakter wisselde slechts uiterst zelden.

tijdstip	n gelabelde woorden	n woorden	p-waarde
1955	161	5523	
1975	6	3720	<0.001
1995	15	4590	0.186
totaal	182	13833	

Tabel 4: aantal woorden in Suske en Wiske dat met een regionaal label voorkomt in de Grote Van Dale, op drie tijdstippen.

Tabel 4 toont de resultaten van het onderzoek. In de tweede kolom zijn alle regionaal gelabelde woorden uit de drie Suske en Wiskes per tijdstip samengeteld. De derde kolom vermeldt het totale aantal woorden van de steekproeven en de vierde kolom presenteert de p-waarde bij een chikwadraattest op de gegevens uit de twee voorgaande rijen. Die chikwadraattest was zinvol omdat het ijkinstrument, zoals hierboven betoogd, slechts uiterst uitzonderlijk een ander oordeel weergaf.

De convergentie tussen 1955 en 1975 is op basis van deze gegevens hoogstsignificants (statistisch waar als p kleiner is dan 0.01). Tussen 1975 en 1995 is er met deze data echter bijna 19 procent kans dat er geen beweging naar het Nederlandse Nederlands toe noch van het Nederlandse Nederlands weg is gebeurd. Dat percentage is te hoog voor een statistisch significant verschil, hoewel de absolute cijfers een lichte divergentie lijken te suggereren. Kortom, volgens deze gegevens heeft de geconstateerde convergentie zich vooral voorgedaan tussen 1955 en 1975 en is de toestand na 1975 gestabiliseerd, of zijn de varianten misschien lichtjes beginnen te divergeren. De methode blijkt hier niet verfijnd genoeg om een statistisch significant verschil tussen 1975 en 1995 te kunnen aantonen.

5 Conclusie

Als we aannemen dat de taalontwikkeling in de stripreeks parallel loopt met de algemene ontwikkeling in het Belgische Nederlands, levert de publicatiegeschiedenis van Suske en Wiske alleen al een aardig bewijs voor de convergentie die heeft plaatsgehad. Waar in 1953 nog werd overgegaan tot aparte versies voor België en Nederland, besloot men in 1964 al om een uniforme versie uit te geven.

Door de eigen aard van het corpus, dat dankzij die toenaderingsgeschiedenis tot Nederland een bijzonder dankbaar studie-object vormde, moesten voor dit onderzoek twee complementaire, benaderende methodes ontworpen worden. Omdat de verificatiemogelijkheid als uiterst belangrijk werd beschouwd, was het benaderende aspect onvermijdelijk. Het aantal wijzigingen tussen twee versies kan immers gemakkelijk geverifieerd worden, maar het is niet waarschijnlijk dat alle wijzigingen direct kunnen worden toegeschreven aan verschillen tussen het Belgische en het Nederlandse Nederlands. Voor de doelstelling van dit onderzoek bleken de methodes meestal krachtig genoeg.

Uit het onderzoek komen enkele nieuwe conclusies naar voren, die eerder standaardiseringsonderzoek, zoals dat van Geeraerts, Grondelaers en Spielman (1997) aanvullen. Ten eerste werd aangetoond dat de toenadering van het Belgische Nederlands tot het Nederlandse Nederlands in ons materiaal duidelijk werd in het begin van de jaren zestig.

Ten tweede bleken de inhoudswoorden en interjecties sneller te convergeren, maar de syntactische fenomenen en persoonlijke voornaamwoorden trager. Ten derde had de convergentie zeer duidelijk plaats voor 1975, en bleef de situatie tussen 1975 en 1995 vrij stabiel.

Het blijft een geldige werkhypothese dat er tussen 1975 en 1995 een lichte divergentie heeft plaatsgevonden, op het conto van het Belgische Nederlands. Die hypothese wordt gevoed door het af en toe verschijnen van Belgisch Nederlandse en Nederlands Nederlandse versies van tekenfilms en stripverhalen.

Bibliografie

- [ANS:] *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. **W. Haeseryn e.a. (1997)**. Tweede geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- Bree, C. van (1990)**. De stabiliteit van de syntaxis en andere taalsectoren. Bewustzijn omtrent twintismen bij groepen twenten en uit het westen afkomstige sprekers. *Taal en tongval* themanummer 3, 186-235.
- De Ryck, R. (1994)**. Willy Vandersteen. *Bibliografie. Van Kitty Inno tot De Geuzen*. Antwerpen: Standaard.
- Devlieger, P. (1991)**. *Taal en teken in de stripreeks 'Suske en Wiske': een historisch-comparatief onderzoek*. (Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling K.U.Leuven).
- Geeraerts, D., S. Grondelaers en D. Speelman (1997)**. *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbalnamen*. Preprint.
- [Grote Van Dale:] *Van Dale's nieuw groot woordenboek van de Nederlandse taal*. **C. Kruyskamp en F. de Tollenaere (1950)**. 7e druk. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- [Grote Van Dale:] *Van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. **C. Kruyskamp (1970)**. 9e druk (twee delen). 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- [Grote Van Dale:] *Van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. **G. Geerts en H. Heestermans (1992)**. 12e druk (drie delen). Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

Bronnenmateriaal

- Vandersteen, W. (1995)**. *Suske en Wiske Klassiek 22. De avonturen van Suske en Wiske. De dolle musketiers*. Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van krantenversie uit 1953).
- Vandersteen, W. (1996)**. *Suske en Wiske Klassiek 25. De avonturen van Suske en Wiske. De knokkersburcht*. Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van krantenversie uit 1954).
- Vandersteen, W. (1996)**. *Suske en Wiske Klassiek 27. De avonturen van Suske en Wiske. De speelgoedzaaiër*. Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van krantenversie uit 1954).
- Vandersteen, W. (1998)**. *Suske en Wiske Klassiek 43. De avonturen van Suske en Wiske. De zingende zwammen*. Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van krantenversie uit 1960).

- Vandersteen, W. (1998).** *Suske en Wiske Klassiek 44. De avonturen van Suske en Wiske. De wolkeneters.* Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van krantenversie uit 1961).
- Vandersteen, W. (1998).** *Suske en Wiske Klassiek 50. De avonturen van Suske en Wiske. Het rijmende paard.* Standaard: Antwerpen. (facsimile-uitgave van de krantenversie uit 1963).
- Vandersteen, W. (1954).** *De avonturen van Suske en Wiske 9. De dolle musketiers.* Standaard: Amsterdam. (mogelijk een herdruk uit 1960)
- Vandersteen, W. (1955).** *De avonturen van Suske en Wiske 11. De knokkersburcht.* Standaard: Amsterdam. (mogelijk een herdruk uit 1960)
- Vandersteen, W. (1955).** *De avonturen van Suske en Wiske 13. De speelgoedzaaier.* Standaard: Amsterdam. (mogelijk een herdruk uit 1959)
- Vandersteen, W. (1960).** *De avonturen van Suske en Wiske 29. De zingende zwammen.* Standaard: Amsterdam.
- Vandersteen, W. (1961).** *De avonturen van Suske en Wiske 30. De wolkeneters.* Standaard: Amsterdam.
- Vandersteen, W. (1963).** *De avonturen van Suske en Wiske 37. Het rijmende paard.* Standaard: Amsterdam.
- Vandersteen, W. [P. Geerts] (1975).** *De avonturen van Suske en Wiske 153. De nare varaan.* Standaard: Antwerpen/Amsterdam.
- Vandersteen, W. [P. Geerts] (1976).** *De avonturen van Suske en Wiske 160. De bokkige bombardon.* Standaard: Antwerpen/Amsterdam.
- Vandersteen, W. [P. Geerts] (1977).** *De avonturen van Suske en Wiske 164. De raap van Rubens.* Standaard: Antwerpen/Amsterdam.
- Vandersteen, W. [M. Verhaegen] (1995).** *De avonturen van Suske en Wiske 246. De vorkende vuurman.* Standaard: Antwerpen.
- Vandersteen, W. [M. Verhaegen] (1996).** *De avonturen van Suske en Wiske 247. Het kostbare kader.* Standaard: Antwerpen.
- Vandersteen, W. [M. Verhaegen] (1996).** *De avonturen van Suske en Wiske 249. De razende race.* Standaard: Antwerpen.